

Verborgen of vergeten geschiedenis

De Matrozenbond

Op de presentielijst van gedelegeerden van arbeidersorganisaties die op 20 februari 1903 in het gebouw van de Diamantbewerkerbond in Amsterdam de politieke toestand na de spoorwegstaking bespraken, komen we de namen tegen van Verstegen en Lansink van de Nederlandsche Marine-Matrozen Bond. Dat is opmerkelijk: beroepsmilitairen in het gezelschap van modernen, anarchisten en syndicalisten, die op deze dag het Comité tot Verweer zouden oprichten. Meediskussiërend met prominenten uit de arbeidersbeweging zoals Henri Polak, Pieter Jelles Troelstra, Henriette Roland Holst en Gerrit van Erkel. Het is bijna een vergeten hoofdstuk.

MAAR ER IS een tijd geweest dat het marinepersoneel tot de uitgesproken vertolkers van het geluid van de sociaal-democratie behoorden. Formeel losstaand van de algemene arbeidersbeweging, maar er toch ten nauwste mee verbonden geweest. Nadat de eerste spoorwegstaking was uitgebroken werd het onrustig op meerdere oorlogsschepen. W.H. Meijer - bestuurder van de Matrozenbond - schrijft in zijn memoires dat de afdeling Amsterdam van zijn Bond zelfs zo ver ging om op twee druk bezochte vergaderingen, gehouden op 7 en 8 februari 1903 in café "De Hoop" aan de Ruyterkade, een motie van solidariteit aan te nemen. Daarin werd verklaard dat het marinepersoneel zich bij een eventueel gewelddadig optreden solidair zou verklaren met de arbeiders.

De Hel

Op aandringen van Henriette Roland Holst zette W.H. Meijer (1877-1951) zijn levensloop op papier. Hij voltooide zijn manuscript in 1950 en gaf het boek de titel mee: "Terugblik. Herinneringen van een sociaal-democraat". Een groot deel van zijn herinneringen betreft de periode dat hij bij de marine zat. Wat dat betreft had hij zijn boek ook de titel: Terugblik. Herinneringen uit de hel kunnen meegeven. Of nog toepasselijker: Herinneringen van een sociaal-democraat uit de hel. Duidelijk wordt dat de opkomende marinebeweging sterk op de sociaal-democratie was georiënteerd. Meijer's verhaal is een schokkend relaas over de ellendige toestand bij de marine. Hij schetst een beeld van een leven vol ontberingen, een onvoorstelbaar hard matrozenbestaan. Vrij naar "De Hel" van Dante kwam het er wel zo ongeveer op neer dat wie hier naar binnenging, alle hoop kon laten varen. De lezer raakt vol komen verbijsterd over het onrecht en leed dat mensen wordt aangedaan. Het tart elk verbeeldingsvermogen. Jongens van dertien en veertien jaar worden geronseld voor de marine. Kinderwerving. Ze tekenen voor een dienstverband tot hun 28-ste jaar. Ze komen in een wereld van ruwheid, grofheid en bandeloosheid terecht. Het systeem is erop gericht hun karakters te breken. Velen gaan in die wereld dan ook letterlijk en figuurlijk ten onder: aan ondervoeding of vergiftigd voedsel, aan lijfstraffen, aan de cholera, aan geslachtsziekten, aan akelige pesterijen, aan overmatig alcoholgebruik.

Provooststraffen

De matrozen die optreden voor een verbetering van hun lot, stuiten voortdurend op de militaire burokratie en de domheid, kortzichtigheid en arrogantie van de marineleiding, zowel in Den Haag als aan boord van schepen en in kazernes hier en in Indië. Op de adressen die zij aan de minister verzonden, kwam pas na jaren een antwoord; hun brieven werden nog vaker ongeopend teruggestuurd. De meest simpele handelingen voor verbetering werden als een inbreuk op de militaire gezagsverhoudingen beschouwd, krijgstuuchtelijk ongeoorloofd. Matrozen konden er zogeheten provooststraffen voor krijgen. Aan ketenen gebouwd werden ze onder in het ruim van een schip gesmeten en lagen soms dagen of weken in het eigen vuil, op water en brood. In 1897 richtte Verstegen met enkele metgezellen in Den Helder de Matrozenbond op. W.H. Meijer staat hier vanzelfsprekend ook bij stil: "Aanleiding tot oprichting van de Bond was de volkomen verwaarlozing van de geestelijke, materiele en sociale belangen van het personeel, verergerd door een volkomen verouderd stelsel van tucht en discipline. Toen in 1896 het fregatschip "Johan Willem Friso" - hetzelfde schip, waarmee ik in 1894 mijn eerste reis naar Indië maakte - uit de Oost terugkwam met een doodzieke bemanning en meer dan honderd opvarenden direct in het hospitaal moesten worden opgenomen, waarvan enkelen zijn overleden, was de maat vol."

Harde leerschool

In "Spreekpunt 1971", 25 jaar VBZ en wat daaraan voorafging, staat matroos 1ste klasse A.G.A. Verstegen, oprichter en eerste voorzitter van de Algemeene Bond voor Nederlandsche Marine-Matrozen geportretteerd. VBZ staat voor Vereniging van Schepelingen bij de Zeemacht. Het grootste deel van dit gedenkboek over de belangenvereniging bij de marine gaat over de voorlopers van de VBZ. Met het in het begin van deze publikatie opgenomen portret van Verstegen wordt hij terecht neergezet als de pionier en geestelijk vader van de vakorganisatie bij de marine. Verstegen en zijn maten timmerden op vele manieren aan de weg: met artikelen in het bondsorgaan Het Anker en met ingezonden brieven naar Het Volk, de NRC of het Soerabaiasch-Handelsblad. Ze bereikten dat ze vele malen een verhit onderwerp van gesprek waren in de Tweede Kamer. A.G. Ellis, een marine-officier, stelde zich bij zijn

aantreden als minister van Marine in het ministerie-Kuyper in maart 1903 als belangrijkste doel de Matrozenbond te breken. Hij werd de gezworen vijand van de matrozen en maakte het zo bont dat zijn positie op een gegeven moment onhoudbaar werd. Hij liet zich in augustus 1905 op eigen verzoek ontslaan als minister en vertrok eervol uit zijn ambt. De meeste matrozen die zich voor vakorganisatie inzetten, werden er daarentegen met een rood paspoort uitgeschopt. De marine was een harde leerschool.

Hoge posten

Gepokt en gemazeld door de vakbondsstrijd komen vele van deze marinematrozen later in hun leven op hoge posten in de sociaal-democratie en de vakbeweging terecht.

W.H. Meijer, lid van het bondsbestuur van De Algemeene, een NVV-vakorganisatie van kantoor-, winkel- en magazijnbedienden en reizigers en meer dan twintig jaar lang een vooraanstaand lid van de gemeenteraad van Hilversum.

W.H. Michels, de man die in 1903 in Amsterdam die revolutionaire motie indien- de, was onderbroken door de oorlogsperiode van 1919 tot 1946 lid van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland.

A.G.A. Verstegen, de oprichter van de Matrozenbond en van de afdeling Den Helder van de SDAP, diende ruim tien jaar als wethouder in Den Helder en daarna als

Tekening van Albert Hahn, Zondagsblad Het Volk 9 augustus 1903 (in: Het beste van Albert Hahn, Elsevier 1984)

burgemeester van Koog aan de Zaan (1929-1935).

H. van Dugteren, die in 1908 penningmeester was van de Matrozenbond, was later penningmeester en tweede voorzitter van de Centrale Bond van Transportarbeiders en in 1937 ging hij als penningmeester deel uit maken van het bondsbestuur van het NVV.

Algemeen kiesrecht

De matrozen van de marine namen met honderden deel aan de kiesrecht-demonstraties die in het begin van deze eeuw in Den Haag werden gehouden.

W.H. Meijer geeft in zijn "Terugblik" aan dat de Matrozenbond vanaf het begin deel uitmaakte van het Landelijk Comité voor Algemeen Kiesrecht. Meijer:

"Aan de vele plaatselijke, provinciale en landelijke meetings, die het Comité organiseerde, nam de Bond geregeld deel. Een deputatie in kleurig uniform, met de braniekraag, het vaandel van de Bond voorop, liep dan mee in de stoet en had door haar uitzonderlijk karakter altijd veel bekijks. Natuurlijk werkte deze deelname op de autoriteiten en het reactionaire ministerie "Kuyper" als de rode lap op een stier. Onder allerlei voorwendsels werden de deelnemers

en bestuurders van de Bond gestraft. Reeds in 1903 werden drie matrozen gestraft met niet minder dan 14 dagen provooost, omdat zij op de kiesrechtbetoging te Rotterdam hadden gecolpoorteerd met "Het Anker" en onze brochure tegen de kinderwerving."

In zijn Gedenkschriften citeert Troelstra uitvoerig een brief die zijn vriend Verstegen hem had toegezonden. Deze brief handelde over de matrozen die in 1908 tijdens zo'n demonstratie een vaandel ontvouwden op het Malieveld. Troelstra hierover:

"Dit oogenblik herinner ik mij levendig; de vreemde ontroering die zich van ons allen bij het overnemen van het vaandel door de matrozen en het naar voren treden van de daarachter geschaarden, meester maakte, is mij tot heden bijgebleven."

Tegenwoordig zingen ze bij de marine het Wilhelmus, vroeger zongen ze er echter de Internationale.

Harry Peer